

CONCEPTE SOCIAL-POLITICE ÎN CRONOGRAFIA ROMÂNEASCĂ DIN SEC.XVI-XVII**Dumitru CĂLDARE***Catedra Filosofie și Antropologie*

Dans cet article l'auteur analyse certains concepts socio-politiques de la chronographie roumaine (XVI-XVII-e siècles) exposés par les chroniqueurs Gr.Ureche, M.Costin, I.Neculce dans “La chronique du Pays Moldave”, “L’histoire du Pays Roumain” etc. concernant les faits et les événements historiques, la véridicité historique, le progrès et le déclin de la société, le cours des années et la vie des dirigeants régnants, les perspectives de l’évolution de la société, la continuité, l’irréversibilité, le gouvernement divin, les transformations quantitatives et qualitatives, la physionomie sociale, la négation de la négation, la barbarie.

Autorii cronicilor românești din perioada istorică respectivă au gândit istoria ca un triumf al rațiunii asupra neștiinței, care în „mare ocară” cufundă „neamul acesta”, și au propus asemenea interpretări ale fenomenului istoric care prin semnificațiile dezvăluite au prelungire în actualitate. Ei au scris istoria neamului românesc cu obiectivitate științifică și fundamentată, pe demonstrații ample, ca o replică dată detractorilor istoriei neamului, care, pe bază de „basne”, încearcă să denigreze și să înjosească demnitatea poporului nostru [1].

Descriind originea romană a neamului românesc, viața domnitorilor și cursul anilor, cronicarii Nicolaus Olahus, Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce și Constantin Cantacuzino au evidențiat continuitatea de evenimente mari și mici, mai importante și mai puțin importante, dar care, în ansamblu, cuprind viața poporului, destinele Țărilor Române (*Letopisețul Țării Moldovei, Istoria Țării Românești* etc.). Între operele acestor cărțurari există o anumită legătură firească, care, în esență, reprezintă o continuitate istorică obiectivă în timp și spațiu. Gândurile și generalizările din operele cărțurarii depășesc cu mult simpla expunere a evenimentelor și faptelor istorice din lucrările predecesorilor lor. Cronicile cuprind etapele și momentele cruciale din istoria neamului românesc, aflat în avânt și declin, progres și regres; luptele permanente pentru scaunul domnesc și schimbările dese ale domnitorilor, mărirea unora și decăderea altora, patriotismul și trădările de țară, conduita morală și faptele creștine sau amoralitatea și săvârșirea de păcate. Și dacă aprofundăm teza, de filosoful german Hegel, că în cel mai larg sens filosofia este însăși epoca exprimată în gânduri, considerăm că, reieșind din conținutul cronicilor, ideile expuse în ele constituie gândirea filosofică națională din această perioadă și, concomitent, elemente de filosofie a istoriei. Referințele de bază ce dominau conținutul operelor examinate erau acelea de a descoperi și, în măsura posibilităților, de a argumenta într-un anumit mod mărturii istorice (date, informații, știri, evenimente, procese), trecutul Patriei noastre. Concomitent, ei încearcă să pătrundă în ființa, în sufletul, în mentalitatea neamului românesc, în conduita lui morală. Nici unul dintre ei nu trece cu vederea atitudinea critică față de izvoarele (cu anumite deosebiri neesențiale) istorice utilizate și exprimând, totodată, certitudinea față de subiectivismul și conținutul incomplet al acestora. Faptul în cauză demonstrează că „paradigmele filosofice naționale există și sunt reprezentate de anumite idei, concepte, teorii care se regăsesc în operele marilor personalități ale lumii filosofice” [2].

Din punct de vedere cronologic, primul din această minunată pleiadă de cărțurari este Nicolaus Olahus care în scrierile sale istorice prezintă un tablou amplu al dezvoltării societății, interpretând în mod filosofic noțiunile și legile sociale din epoca respectivă. Patriotismul și umanismul sunt cele două dominante care atribuie lucrărilor sale luciditate și elocvență. În „Predoslovia” din *Hungaria* cărțurarul scrie, determinându-i scopurile, că dacă în cartea aceasta nu se află nimic plăcut sau desfătător, aceasta are loc din cauza că o grijă, plină de neliniște, îl împiedică să scrie mai bine. Căci mintea sa, copleșită de greua primejdie a Patriei, este amețită și năucită de îndelungate nenorociri. N.Olahus afirmă că s-a convenit să se supună rugămintilor întemeiate ale celor puternici, rugăminți care au avut pentru el o mare greutate [3].

În spiritul primordial al renașcentismului, N.Olahus cerceta omul de pe poziții antropocentriste, considerând că atât viața, cât și activitatea acestuia se înscriu perfect în spiritul raționalismului istoric. Călăuză permanentă a cărțurarii a fost însăși epoca istorică care a necesitat afirmarea reală a neamului românesc. Lupta neîntreruptă a poporului român pentru drepturile sale istorice, pentru o conviețuire demnă și echitabilă în lume, la o existență de sine stătătoare a biruinței, la capătul a două secole încheiate, în care poporul român a reușit să oblige imensa împărăție turcească să renunțe la cucerirea Țărilor Române, mulțumindu-se cu un

tribut, care, deși greu, nu le-a știrbit legile, obiceiurile, libertatea de a gândi și a scrie fără controlul și amenințarea din afară [4].

Vasta corespondență a lui Nicolaus Olahus cu umaniști batavi și flamanzi și, în special, cu Erasmus din Rotterdam, cuprinde și probleme în care sunt elucidate diverse aspecte ale dezvoltării societății. Concomitent, sunt expuse și anumite cugetări, concepții, idei care reflectă modul de a fi al oamenilor, al relațiilor stabilite între ei, precum și anumite probleme sociale ale epocii.

Grigore Ureche este primul cronicar al evenimentelor epocale, fondator al începuturilor istorice ale Patriei noastre. Lui îi aparține afirmația că un popor care nu-și are istoria scrisă nu este vrednic de un nume. Și dacă predecesorii lui Gr.Ureche au fost, în marea lor majoritate, slujitori ai cultului, ai istoriografiei oficiale a domnitorilor moldoveni, Gr.Ureche și-a scris opera din îndemnul personal, insistând asupra creării istoriei naționale întemeiate pe izvoare obiective, veridice, pe viziuni cu adevărat realiste și științifice. Și anume, în virtutea acestui îndemn personal, cronica lui Gr.Ureche este realizată într-un stil sobru, obiectiv, rar întâlnit în cronografia românească.

Meritul lui Gr.Ureche în istoriografia română este cel ce descoperă perspectiva. Vechii analiști medievali n-aveau distanță. Ei consemnau faptele imediat, ca în miniaturile medievale, fără simțul proporțiilor și fără profilul personajelor. Figurile minore deveneau, prin encomiu uriașe. Ureche selectează piscurile, ierarhizează figurile, simte nevoia de a le da contur propriu, și de aici celebrele sale portrete care nu sunt fizice, sau anecdotice, ci țin de caracterologia istorică [5]. El a proclamat prezența Țării Moldovei pe arena istoriei universale.

Miron Costin a înălțat un adevărat imn poporului său. În opera sa el a demonstrat de unde se trage neamul moldovenilor, dezvăluind „aceasta lumii și câtă vreme mai sunt vii moldovenii robiți sub cruda tiranie, îngăduie ca și un pribeag să-și ducă viața alături de fiii tăi” [6].

Analiza pe viu a evenimentelor și fenomenelor istorice, pătrunderea în profunzime, în esență, în interacțiunile acestora denotă și mai limpede mentalitatea vremii și a cronicarului. Anume de aceea considerăm argumentată aprecierea lui D.Velciu conform căreia M.Costin era o minte ascuțită și cultivată, dublat de calitățile unui abil meșteșugar al scrisului, care găsește cea mai fericită modalitate de a introduce în opera scrisă convingerile sale de politică socială, fără a lăsa impresia că acestea sunt o emanație proprie – *pro domo* și că ar reprezenta, mai întâi de toate, convingeri personale [7]. Conținutul și semnificația istoriografiei costiniene a fost atât de amplă și de argumentată, încât a exprimat perfect conștiința de sine a poporului român pentru o perioadă îndelungată (este comparat cu istoricul latin Titus Livius).

În acest context apreciem viziunea lui Marin Ștefănescu, potrivit căreia Miron Costin „a fost și un teoretician al istoriei, și un filosof. Doctrina lui nu formează încă un sistem propriu-zis, așa cum ea va fi la urmașii săi, dar spicuiind-o din scrierile sale, putem găsi elementele unitare, statornice, patriotismul altoit de creștinism, sau invers, – elemente care vor fi la baza sistemelor viitoare” [8].

În spiritul cronicii lui Gr.Ureche, care a prezentat istoria neamului său într-o interacțiune nemijlocită cu țările vecine, descriind pe scurt și istoriile acestora, C.Cantacuzino consemnează „că amestecați cu de altfel de oameni cum și pen toate țările sunt. Că iată și la Moscu... mai mulți să trag den fel tătărăsc și leșesc, mulți și de alte feliuri multe decât hireș moscalii sunt, însă de cei mari zic. Tac de turcu că-mi pare că nici unul neaos turc nu e” [9]. Cărturarul mai exprimă încă un gând filosofic profund: în lume nu există nimic în stare pură, orice obiect și proces constă din diferite elemente eterogene care constituie un tot integru. Și în aceste corpuri sau procese predomină elementul principal, esența ca atare a acestora, care și determină modul lor de existență. Pentru stilul său sobru și plin de semnificație, Gr.Ureche a fost comparat cu marele istoric latin Tacit.

M.Costin, cel mai valoros cărturar din această epocă, prin vocația sa istorică, este un cercetător moralist de talie europeană. El a cercetat devenirea poporului său prin cumplitele vremii, procesul în cauză reprezentând o revelație adecvată în timp a condiției umane. Pentru M.Costin, realizarea în fapt a devenirii poporului său prin cumplitele vremii este posibilă datorită spiritului deosebit de observare al caracterelor omenești. M.Costin a reușit să realizeze, cel puțin din punctul de vedere al calității, sinteza dintre spiritul vechilor cronici și cel al istoriografiei contemporane din Occident [10].

Cronicarul M.Costin depășește simpla reproducere a evenimentelor expuse în izvoarele altor istoricieni, îmbinând, în acest scop, datele din sursele externe, ce au avut loc înaintea vieții sale, date cu informații, obținute prin intermediul tradiției populare. El demonstrează, în același timp, că totuși informațiile cu adevărat autentice sunt acelea la care a fost martor ocular. Expunând diverse evenimente și fapte, M.Costin întrerupe cursul acestora pentru a face anumite deducții și generalizări privind esența poveștelor morale ale anumitor gânduri și idei filosofice. Astfel cărturarul concepe istoria ca o adevărată știință de natură politică.

În așa mod, aplicând la opera lui M.Costin modalitățile de cercetare de caracter istorico-filosofic general referitor la atitudine față de istorie (istoria nemijlocită, istoria reflectată, istoria examinată filosofic), avem tot temeiul să conchidem că cronicarul, ca orice istoric care atinge nivelul critic al istoriei reflectate, remarcă că „ceea ce se înfățișează nu este istoria însăși, ci o istorie a istoriei, o apreciere critică a narațiunii istorice și o examinare a adevărului și a verosimilității lor” [11].

Astfel, deși turcii „den tot felul de limbi amestecați și cum sunt” totuna tuturor turci le zicem, celorlalți tot moscali, și altora iar așa, cum și cestora tot rumăni căți lăcuiitorii și moșneni să află aici” [12].

C.Cantacuzino e de părere că „fără istorie nu numai de răsul altora și de ocară suntem, ci și orbi, muți, surzi suntem de lucrurile și faptele celor mai de mult ce într-acest pământ s-au întâmplat” [13]. Iar epoca lui C.Cantacuzino, fiind dominată de războaie nesfârșite, de un dinamism politic deosebit, de o viață socială în permanentă ascensiune, a generat un avânt în domeniul scrierilor istorice. Acestea, având un conținut informativ și o orientare determinantă, înregistrau evenimentele politice și militare din țările europene, însoțindu-le cu anumite comentarii succinte și argumentate. Fiind influențat de acest mediu elocvent, C.Cantacuzino a cuprins în domeniul său de investigații și istoriile rezumative, evidențiind diverse evenimente, știri, informații, fapte care elucidau într-un anumit mod istoria Țărilor Române.

C.Cantacuzino, tinzând spre o reconstituire cu adevărat precisă și clară a faptelor istorice, aplică metode avansate de investigație care, în raport cu intuiția istorică, contribuie la o examinare adecvată a izvoarelor interne și externe. Integritatea imaginii istorice este determinativă prin utilizarea tradiției orale care, fiind valorificată în mod critic, creează temeuri pentru deducții comparative. Fiind cu adevărat umanist și mare erudit al vieții politice și al guvernării statului, cărturarul a pretins în permanență la un stil amplu ca perspectivă și ca nivel informaiv. El a cugetat și a raționat profund, a pătruns în esența faptelor și a evenimentelor trecutului istoric, demonstrând rigurozitate și adecvare temeinică în raport cu precursorii și contemporanii săi (cronicari).

Valoarea cronicii lui C.Cantacuzino rezidă și în faptul că, prin conținutul și ideile filosofice pe care aceasta le conține, este net superioară unei descrieri istorice (unei cronici). În primul rând, cărturarul aplică în mod creator principiile adevărului istoric, manifestând un spirit critic față de izvoarele istorice utilizate și față de faptele și evenimentele istorice (deși a admis unele abateri și devieri regretabile, precum și unele viziuni subiective). Aplicând în mod creator principiul general-particular, cărturarul supune unei analize multi-aspectuale și strict obiective izvoarele istoriografice românești, considerând că anume temeurile adecvate ale acestora sunt în stare să înalțe un edificiu măreț neamului românesc în cadrul istoriei universale.

În rândul al doilea, C.Cantacuzino a accentuat expunerea problematică a evenimentelor istorice, atribuindu-le prin aceasta o adevărată valoare și semnificație filosofică. În acest scop, el acordă prioritate majoră demonstrațiilor, deducțiilor integrative, iar descrierile (narațiunea) capătă mai mult un sens complementar. Anume de aceea în prima parte a cronicii portretele lipsesc (cu unele excepții), iar descrierile-dialog sunt utilizate mai mult episodic.

În rândul al treilea, cărturarul sporește încărcătura filosofică a cronicii sale prin evidențierea argumentată a aspectelor cantitative și calitative în materie de documentare istorică adecvată. În așa mod, evenimentele și faptele istorice capătă o autentică determinare calitativă care, deși nu corespunde într-un tot al ordinii sistematice de organizare și devenire, posedă particularitățile distincte respective.

În rândul al patrulea, în această ordine sistematică este inclusă și istoria neamului românesc, ea fiind parte componentă a istoriei universale. Și, deși intențiile cărturarului au fost mai mult decât nobile, adică de a crea o cronică până la contemporaneitatea sa, de fapt, el a reușit să descrie în cronică numai începuturile neamului românesc, originile lui adecvate, neajungând până la epoca modernă.

În rândul al cincilea, pentru C.Cantacuzino ca și pentru Gr.Ureche, M.Costin și Ion Neculce, evocarea trecutului istoric, în tot ansamblul său științific, spiritual și moral, este o necesitate socială și patriotică determinantă, generată, în mare măsură, de spiritul vremii și de perspectivele dezvoltării țării.

Referitor la concepția despre lume a lui I.Neculce, remarcăm că ea nu cuprinde dominante integrative evidențiate. Viziunile acestuia deseori rezidă în circumstanțe istorice concrete în care el a activat și s-a manifestat în mod plener cu toate realizările și nereușitele carierei sale. Fiind martor ocular al multor evenimente istorice, cărturarul mărturisește că a scris din îndemnul inimii, fiind obiectiv, dar și invidios, ironic, pizmaș, pronunțându-se împotriva maselor sărace și apărând în mod consecvent interesele clasei feudale. El însă nu acceptă acțiunile boierești. I.Neculce inferează domnitorii care acceptau un anturaj fanariot și se ridică vehement împotriva domnitorilor care avantajau și avansau reprezentanții micii boierimi.

Ion Neculce expune în opera sa, de o orientare pronunțat memorialistică, o mulțime de fapte și acțiuni istorice la a căror realizare participă atât domnitori și marea boierime, cât și mica boierime, oștenii, masele, fiecare manifestându-și conduita în modul său. Panorama istorică prezentată de cărturar cuprinde elemente ale gândirii filosofice din cultura tradițională din trecut, acestea fiind îmbinate cu elemente de o adevărată previziune socială. Cronicarul evidențiază problemele economice ale epocii și, în special, ritmurile și salturile pieței, circulația mărfurilor și a banilor, inflația monetară și lipsa bunurilor materiale, evoluția prețurilor. I.Neculce expune gânduri și idei privind politica fiscală și agrară a unor domnitori.

În descrierea unor evenimente și fapte, I.Neculce este subiectiv, însă potrivit afirmațiilor lui M.Berza, tocmai prin intensitatea reacțiilor sale, o atare personalitate este mânăată spre ceea ce numim lipsă de obiectivitate și, până la urmă, ce pierdem într-o parte, câștigăm într-alta, anume în acuitatea observației asupra unei realități atât de complexe în sine [14]. În centrul letopisețului lui I.Neculce se află Moldova, care constituie subiectul central. În diferite situații, ipostaze și momente, personajele istorice apar și dispar, evenimentele se produc într-o formă sau alta, iar Țara Moldovei, care parcă-i trecută cu vederea, de fapt, este prezentă peste tot și în toate. Notăm că, pentru I.Neculce, Moldova constituie o colectivitate de oameni care se află în realitățile lor social-economice, morale, cotidiene, familiale, o succesiune și o continuitate a generațiilor care conviețuiesc, cugetă, meditează, profesează creștinismul (sunt credincioși), respectă anumite datini, tradiții și obiceiuri cu care se mândresc și pe care le apărăm în luptă cu dușmanii. Faptul că în centrul letopisețului său se află țara întreagă a și influențat concepția sa despre viață. Prin noțiunea „țara întreagă” sau toată Moldova se are în vedere nu numai colectivitățile de oameni, ci, în primul rând, tradiția istorică orală a poporului. În rândul al doilea, această istorie nu este una expusă în mod științific, în spiritul unor principii riguroase, ci este o istorie la nivel cotidian-empiric, expusă potrivit unor criterii luate din viața practică obișnuită a poporului și trecută prin mintea observatorului.

Privită în ansamblu, în integritatea sa, concepția filozofică despre lume și despre viață a lui I.Neculce, deși reprezintă date și informații ample despre Țara Moldovei, totuși este inferioară celei a lui M.Costin și a altor cronicari ai vremii. I.Neculce cunoaște operele și metoda de lucru a predecesorilor, continuându-i pe aceștia în atitudinea moralistă față de istorie [15]. În cronică sunt expuse evenimente și fapte istorice, sunt făcute concluzii, generalizări, deducții, precum și unele încercări de sinteză privind politica internă și externă a Țării Moldovei, sunt prezentate momente de caracter atitudinal despre guvernare și organizare politică. În letopisețul său, Neculce nu urmărește obiectiv istoria în sine, într-o înșiruire de evenimente și figuri, prezentate sobru și rigid, la înălțimea desfășurării și poziției lor istorice sau importanței pe care o au. Neculce coboară totul la nivelul faptelor omenești, pentru el existând oameni cu inima neagră sau cu inima bună, bravi sau lași, demni sau odioși [16]. În acest context, remarcăm că la temelia cronicii lui C.Cantacuzino se află un bogat material informativ care include în sine surse fundamentale ale gândirilor clasice, dar și o critică argumentată a acestora (letopisețe, hrisoave interne etc.). Pentru acest cărturar, este determinant faptul că el cercetează fenomenul istoric național în ansamblul istoriei universale și care capătă în lucrare profunzimi nemaipomenite până atunci în cultura noastră [17].

Este determinant faptul că cărturarul, ca și alți cărturari ai epocii, cercetează istoria poporului său în interacțiune nemijlocită cu istoria altor popoare, în permanentă dezvoltare și transformare. El este primul gânditor român, care, examinând istoria țării sale, face deducții în spiritul legii negării negației, evidențiind nu numai orientarea, dar și rezultatul dezvoltării (aparitia și disparitia, continuitatea, ireversibilitatea, guvernarea divină). „Ci dară cum zic filosofii, că toate cite sînt în naștere și în stricăciune stau, adecă una stricăndu-se și putrezînd, alta să naște și alta să face, cum vedem la toate semințele; și pînă nu putrezește una, nu naște alta; și pînă nu naște alta, nu putrezește ceilaltă. Nici pînă nu să strică un chip, nu să face alt chip. Deci pe, cum vedem la ceste firești, care iară puterea lui Dumnezeu pren fire le lucrează adecăte le naște, le crește și le păzește. Și iară așa înfășurîndu-se și desfășurîndu-se de la zidirea lumii, pînă la sfîrșitul ei vor fi” [18].

C.Cantacuzino, analizând faptele și evenimentele din trecutul neamului său, se manifestă ca un susținător al teoriei ciclice în dezvoltarea societății, în etape (faze) care pot fi asemănate cu cele ale evoluției organismelor vegetale sau animale. Procesul în cauză reprezintă, de fapt, o interpretare simplistă a dialecticii dintre vechi și nou, a acelor schimbări calitative și cantitative care determină conținutul acestora. E regretabil însă faptul că gânditorul a lăsat fără argumentarea respectivă asemenea legitați precum continuitatea și interdependența fenomenelor și proceselor în dezvoltarea lor firească. Principalul, în viziunea noastră, constă în faptul că cărturarul cuprinde lumea într-o anumită perspectivă, iar obiectele și lucrurile acesteia au la temelia

dezvoltării o anumită lege generală. Și aceasta nu este altceva decât un început de filosofie a istoriei neamului și care reflectă procesul de devenire a societăților umane.

În spiritul lui M.Costin, care a prezentat o panoramă adecvată a dezvoltării societății umane, Cantacuzino Stolnicul realizează o cercetare aprofundată a istoriei omenirii, evidențiind în mod cuprinzător trecutul lumii. Această incursiune în istoria universală (prima în gândirea românească) reprezintă o nouă interpretare a fenomenului istoric care include în aria sa fapte și momente cruciale, aspecte ale ascendenței și descendenței, avântului și declinului. Cărturarul evidențiază ordinea dăinuirii în istorie a împăraților și regatelor, începând cu trecutul antic și ajungând până la Poarta Otomană. Și deși aceasta din urmă se află încă în măreție și putere, totuși Stolnicul, la fel ca și Dimitrie Cantemir, pornind de la dialectica dezvoltării universale, a prezis apropiata ei cădere.

În așa mod, cărturarul denotă o concepere temeinică a esenței și orientării determinate în dezvoltare, a acelor schimbări calitative ce apar inevitabil și firesc și care au un caracter logic. Fidel corelativului general-particular și a manifestărilor lui concrete în dezvoltare și pornind de la starea obiectivă de lucruri din țara sa, cărturarul exprimă un anumit optimism privind viitorul ei. Optimismul în cauză rezultă din dănuirea dârză a neamului românesc în istorie, dănuire care a trezit admirația popoarelor vecine, iar pentru noi constituind un prilej de demnitate națională. Îndurând chinuri și vitregii nemaipomenite, neamul românesc și-a păstrat limba, esența și rostul vieții sale. Multe hoarde de barbari au trecut pe pământul românilor, însă ei și-au păstrat verticalitatea și fizionomia socială, rămânând urmași destoinici ai vechii civilizații române. „Iară ceștea rumăni, oricum și cum pentr-atâtea calcări, zdrobiri și nespuse rele ce i-au trecut și i-au călcat, tot iată pînă astăzi cum s-au zis, că tot încă de nu să află atâtea fericiți și slobozie de tot, iar încă și domnie, stăpîniri și limba aceia a romanilor, tot stă și să ține.” [19].

Cărturarul accentuează că la temelia existenței neamului românesc se află anume limba. „Și așa se vede că lupta și să certa nu pentru viață, cât pentru paza și starea limbii.” [20] Prin urmare, limba constituie esența neamului de totdeauna, modul de trai și fizionomia socială, ființa adecvată și conținutul determinant al poporului în realizarea procesului istoric.

C.Cantacuzino încearcă să conceapă și să expună esența noțiunii de civilizație, una din noțiunile primordiale în gândirea filosofică națională din această perioadă istorică. El pornește de la recunoașterea faptului că civilizația este creată și reprezentată de vechii greci care au atins acest nivel datorită obiceiurilor nobile, a învățaturii și a cunoașterii legilor. Romanii au preluat civilizația de la greci. Pentru a argumenta aceste teze, cărturarul se sprijină pe ideile expuse în cărțile vechi, reproducând și unele citate profund semnificative, devenite cu timpul proverbiale: „tot cine nu iaste elin, iaste varvar”, care zisă ascultând-o romanii, și lor zicea că tot cine nu iaste elin, nici roman, iaste varvar [21]. Cărturarul demonstrează de asemenea că barbar („varvar”) este acela care este neînvățat, incult, nu are obiceiuri, norme de conduită „nici frică de Dumnezeu”. Barbarul nu cunoaște legile umane, nici „bunătate sau vrednicie”, având numai scopul de “a trăi în voia și poftele sale” [22]. Astfel, interpretând în mod specific conceptul „varvar”, cărturarul afirmă că acesta reprezintă modalitatea de a fi barbar sau de a fi civilizat, dar care nicidecum nu depinde de originea sau de puterea de care dispune. De aceea, grecii și romanii sunt considerați cei iluștri, cei mai înțelepți și mai viteji, deosebindu-se prin calitățile acestea de barbari.

În viziunea lui C.Cantacuzino, apartenența la civilizația romană constituia piatra de temelie a dăinuirii în timp și în spațiu a neamului românesc. Prin această apartenență noi suntem adevărați moștenitori ai civilizației clasice romane și urmași ai poporului rege (A.Russo). Concepută astfel, civilizația depășește limitele unei concepții științifice, ale unei anumite teorii sau orientări, căpătând semnificația unui mod de trai. Anume de aceea cărturarul demonstrează că originea romană a poporului român reprezintă o valoare incontestabilă, o adevărată devenire istorică.

Referințe:

1. Valori umaniste în gândirea românească, secolele XV-XIX. - București: Minerva, 1988, p.151.
2. Botez Angela. Un secol de filosofie românească. - București: Editura Academiei Române, 2005, p.10.
3. Umanistul Nicolaus Olahus. - București: Editura științifică, 1963, p.115-116.
4. Literatura română veche din anii 1402-1467. Vol.I. - București: Editura Tineretului, 1969, p.93.
5. Ivașcu G. Istoria literaturii române. - București: Editura științifică, 1969, p.150.
6. Costin M. Opere. - Chișinău: Literatura artistică, 1989, p.267.
7. Velciu D. Miron Costin. - București: Minerva, 1973, p.39.

8. Ștefănescu M. *Filosofia românească*. - București: Editura Caselor Naționale, 1922, p.92.
9. Cantacuzino C. *Stolnicul. Istoria Țării Românești*. - Chișinău: Litera, 1997, p.73-74.
10. Berza M. *Viziunea despre om și lume a cronicarilor români // Pentru o istorie a vechii culturi românești*. - București, 1985, p.71.
11. Hegel G.W.F. *Prelegeri de filosofie a istoriei*. - București: Editura Academiei R.S.R., 1968, p.10-11.
12. *Ibidem*, p.74.
13. *Ibidem*, p.23.
14. Berza M. *Op. cit.*, p.137.
15. *Cartea cronicilor*. - Iași: Junimea, 1986, p.381.
16. Chițimia I. *Probleme de bază ale literaturii române vechi*. – București: Ed. Academiei R.S.R., 1972, p.322.
17. Dima Drăgan C. *Biblioteca unui umanist român Constantin Cantacuzino Stolnicul*. - București: Comitetul de Stat pentru cultură și artă, 1967, p.14.
18. Cantacuzino C. *Op. cit.*, p.77.
19. *Ibidem*, p.90-91.
20. *Ibidem*, p.91.
21. *Ibidem*, p.58-59.
22. *Ibidem*, p.59.

Prezentat la 26.10.2007